

Verslag

Themadag Kennisleemten Steunpunt Natura 2000

Maandag 18 mei 2009

Dit verslag is een weergave van de themadag. De presentaties en discussies zijn weergegeven zoals deze zijn gevoerd. Dit verslag is niet geaccordeerd door de Regiegroep Natura 2000. Er kunnen dan ook geen rechten aan de inhoud van dit verslag worden ontleend.

**Steunpunt Natura 2000
Catharijnesingel 64
Postbus 5045
3502 JA Utrecht**

Voor informatie en/of vragen:

Anne-Marie de Wee-Barnas
Projectsecretaris Steunpunt Natura 2000
Tel.: 030 – 239 8877
Email: a.m.p.de.wee@natura2000.nl

Inhoudsopgave

1. Welkom	5
Doel van de dag	5
Resultaten van de werksessies	5
2. Verslagen van de workshops	5
Checklisten beheerplannen en vergunningverlening – Sjoerd Sibbing	5
Omgaan met niet aangewezen habitats en soorten – Frank Roozen	7
Ecologische onderbouwing van een beheerplan en IHD in ruimte, tijd en omvang – Tom Schippers	8
Significantie – Sjaak de Wit en Tjeerd van den Heuvel	8
Mitigatie – André v.d. Berg	11
Stikstof – Pieter Meeuwissen	12
Omgaan met kwaliteitsbepaling van doelen – Wilbert van Vliet	12
Handhaafbaarheid van een beheerplan – Rudolf Haije	13
Bestaand gebruik – Chris Rövekamp	14
3. De Markt	17
4. Ondertekening intentieverklaring	19
5. Afsluiting	19

1. Welkom

Meine Bruinsma (directeur Interbestuurlijk Regiebureau Natura 2000) heet de aanwezigen welkom. Deze dag is georganiseerd door Steunpunt Natura 2000, dat deel uitmaakt van het interbestuurlijke Regiebureau Natura 2000. Aanwezig zijn medewerkers van alle bevoegd gezag en vertegenwoordigers van sectororganisaties, groene bureaus en pgo's.

Doel van de dag

Het doel van de dag is waar mogelijk kennisleemten in te vullen en op te sporen. Dit wordt aan de hand van een aantal workshops gedaan en in de middag wordt een informatiemarkt ingericht. Tijdens deze markt is volop gelegenheid om de kennis heen en weer te laten stromen. Vragen die niet op deze dag kunnen worden beantwoord, worden door het Steunpunt en Regiebureau in behandeling meegenomen.

Resultaten van de werksessies

Van de dag wordt een verslag gemaakt en in de middag zal alvast een korte terugmelding worden gegeven van de verschillende workshops. Wij hebben de gespreksleiders gevraagd aan het einde van de workshop in twee of drie zinnen de resultaten weer te geven voor de afsluiting zodat u allemaal al enigszins op de hoogte bent van de resultaten. In ieder geval hopen wij dat het een dag is geweest waarin veel kennis die aanwezig is op de juiste plekken terecht komt en dat duidelijk wordt waar nog daadwerkelijke kennisleemten zijn.

2. Verslagen van de workshops

Checklisten beheerplannen en vergunningverlening – Sjoerd Sibbing

Sjoerd Sibbing is namens LNV betrokken bij beheerplannen die opgesteld worden in de provincie Brabant en de Deltawateren waar LNV een rol als bevoegd gezag heeft. Hij is ook vanuit LNV linking pin van het Steunpunt Natura 2000 met de projectgroep beheerplannen binnen LNV. Het doel van de workshop checklist beheerplannen is om te polsen of er mee wordt gewerkt en hoe je er mee moet werken.

Sjoerd geeft een toelichting over de geschiedenis, het tot stand komen van dit product. De 'Handreiking beheerplannen' (opgesteld door LNV in 2005) geeft een aantal "globale" eisen aan de inhoud van het beheerplan en het proces van totstandkoming van het plan weer. Gaandeweg het proces van het opstellen van de beheerplannen was binnen LNV meer behoefte om de handreiking uit 2005 verder uit te breiden en concreter te maken. LNV wilde een checklist opstellen waaraan een beheerplan gecheckt kan worden. De checklist is vooral van belang als leidraad bij het opstellen van het beheerplan om het als bevoegd gezag uiteindelijk ook verrassingvrij vast te stellen.

Op 26 mei jl. is de Checklist Beheerplannen in de Regiegroep vastgesteld. De checklist gaat dienen om langs deze lijn beheerplannen vast te stellen. Vragen zoals 'Is dit gebeurd?', 'Hebben we hier aan gedacht?', 'Is dit voldoende?' Moeten aan de hand van de checklist kunnen worden beantwoord.

De checklist zal als hulpmiddel dienen en als leidraad fungeren om tot een beheerplan te komen. Omdat de checklist nog niet bekend is bij de aanwezigen, is het nog niet mogelijk om aan te geven of het een handig hulpmiddel kan zijn. Een aantal deelnemers heeft de checklist vluchtig bekeken en denken dat deze handig is en in een behoefte voorziet. Het stuk moet wel dynamisch blijven en ervoor zorgen dat alle beheerplannen op hetzelfde niveau komt. De checklist zal ook worden gebruikt bij het vaststellen van beheerplannen.

Een paar punten uit de inhoudsopgave worden toegelicht.

Het is belangrijk om een goede ecologische onderbouwing te creëren. Wat is een goede ecologische onderbouwing? Deze vraag is een goed voorbeeld voor een voorbeeldvraag die in de checklist kan voorkomen. Het is nuttig om te inventariseren wat er al aan kennis is en hoe hier mee om te gaan. De kennis moet niet alleen bij het bevoegd gezag worden neergelegd. De bedoeling is om uiteindelijk de checklist als een kapstok te gebruiken voor stukken die door alle bevoegd gezag worden onderschreven (b.v. als het gaat om kwaliteitsbepaling, passende beoordeling, etc.).

Zoals eerder gemeld gebruikt LNV deze checklist ook bij het beoordelen van beheerplan waar zij voortouwnemer is (en DLG de beheerplannen opstelt) en waar LNV mede bevoegd gezag is. LNV checkt het beheerplan zo marginaal mogelijk op de volgende drie momenten:

- Kaart (gebruikte methodiek)
- 1^e concept
- Eindconcept (of concept-ontwerp)

Niet alleen de DRZ-Zuid gebruikt deze checklist; ook in de andere regio's wordt de checklist gevolgd. De gesprekken dienen op dezelfde wijze te worden gevoerd.

Sjoerd nodigt iedereen uit om ook suggesties, wijzigingen, aanvullingen e.d. voor deze checklist aan te leveren.

Tot slot: de Checklist Beheerplannen is terug te vinden bij de provincies en/of bij LNV en op de site van het Steunpunt.

Naast de checklist beheerplannen is het Steunpunt ook bezig met het opstellen van een checklist vergunningverlening. Wat zijn de stappen die je moet nemen voor het verkrijgen van een vergunning? Wat is een goede onderbouwing? Op de vraag of de provincies behoefte hebben aan een stappenplan wordt positief gereageerd. Ook is grote behoefte aan een scheiding tussen wat je als bevoegd gezag en als aanvrager moet aanleveren. Provincies hebben het idee dat ze de adviesbureaus moeten opvoeden als het gaat om een goede habitattoets. Er is een eerdere algemene handleiding vergunningverlening beschikbaar op de site van LNV. Naar aanleiding van de wetwijziging van 1 februari jl. is het noodzakelijk het stroomschema aan te passen en de handreiking van de Natuurbeschermingswet aan te passen. Een nieuwe leidraad is gewenst. Het initiatief tot het opstellen van een checklist vergunningverlening komt vanuit het Steunpunt Natura 2000. Vanuit het Steunpunt is een werkgroep samengesteld waarin LNV en de provincies samenwerken. Vanuit de zaal wordt geadviseerd om praktijkvoorbeelden op te nemen. Dit is echter wel lastig want je hebt met individuele vragen te maken.

Bureaus worden geacht interne checks te doen. Verschillende bureaus leveren echter verschillende kwaliteiten. Conclusie: Na de invoering van de nieuwe Nb-wet zijn al verschillende slagen gemaakt, maar communiceren met adviesbureaus is erg belangrijk. Bestaand gebruik moet als geheel worden getoetst en niet als individuele activiteiten.

Tot slot: de Checklist Vergunningverlening is 'in de maak'. Voor meer informatie hierover kunt u contact opnemen met het Steunpunt Natura 2000.

Omgaan met niet aangewezen maar wel aanwezige habitats en soorten – Frank Roozen

Frank Roozen werkt bij de programmadirectie Natura 2000 – coördinatie aanwijzingsbesluiten en zienswijzen. Hij is betrokken bij het proces van het schrijven van aanwijzingsbesluiten, het ontwikkelen van standaardprocedures en het bepalen van welke waarden worden opgenomen.

Hoe communiceer je vanuit aanwijzingsbesluiten naar beheerplannen en vice versa? Er bestaat een wisselwerking tussen beide. Is het type of de soort aanwezig? Zijn er wijzigingen in het type? Het profielendocument wordt aangepast en in het beheerplan moet hier dan invulling aan worden gegeven. Hoe moet hiermee worden omgegaan als blijkt bij het beheerplan dat de situatie anders is dan in het aanwijzingsbesluit staat aangegeven? Dit kan in het beheerplanproces door de voortouwnemer worden aangegeven. Hiervoor is een werkwijze ontwikkeld.

Een aanwijzingsbesluit is een juridisch besluit. Het is noodzakelijk om in een zo vroeg mogelijk stadium over wijzigingen te communiceren. Geef het signaal af aan de beheerplanopstellers als het type verandert en houd hier ook rekening mee.. Bijvoorbeeld bij Arkemheen is de aanwezigheid van de grote modderkruiper niet aan te tonen. Dit moet zo spoedig mogelijk worden gecommuniceerd met de opstellers van de aanwijzingsbesluiten en de wijziging moet onderbouwd worden opgenomen. Beide processen moeten door. Het is juridisch noodzakelijk alle wijzigingen zo goed mogelijk te onderbouwen. Stel er wordt geconstateerd dat een type eigenlijk moet worden opgenomen, dan is een optie dit type eveneens mee te nemen in het concept Beheerplan.

Baseer het concept-beheerplan op het ontwerp-aanwijzingsbesluit en het definitieve beheerplan op het definitieve aanwijzingsbesluit. De kans het beheerplan dan nog eens over te moeten doen wordt daardoor kleiner.

Blijkt met behulp van de habitatkaarten dat een bepaald type wel aanwezig is, dan is het verstanding het ontwerp-aanwijzingsbesluit aan te (laten) passen. Dit betekent wel een extra toetsing van bestaand gebruik.

Zorg bij het opstellen van een beheerplan dat je een beeld hebt van de zienswijzen van dat gebied. De werkwijze moet juridisch stevig zijn en het beheerplan moet draagvlak hebben. Hierdoor worden de confrontaties later minder. Het is wel lastig hier invulling aan te geven.

Vanuit de programmadirectie Natura 2000 zijn beslisbomen ontwikkeld, waarmee kan worden bepaald wanneer je een type wel of niet meeneemt.

Het bij bestaand gebruik gebruikmaken van een snelle vergunningverlening en niets vermelden over een eventueel toe te voegen type is niet verstandig. De Raad van State kan deze vergunning dan verwerpen.

De stappen in de beslisboom zijn redelijk vanzelfsprekend. De beslisbomen liggen nu voor bij Juridische Zaken. Daarna zullen ze worden verspreid naar het bevoegd gezag. Voor vogels zijn goede criteria opgesteld, terwijl voor de habitattypen en soorten dit moeilijker ligt. Deze twee vergen een andere behandeling (per gebied / per waarde). In de Vogel- en Habitatrichtlijnen is na te lezen wat de EU wil met betrekking tot de extra habitats. Op dit moment is in Brussel slechts bekend wat door Nederland is opgegeven. Als de waarde echter in het gebied aanwezig is, dat is het doel bescherming en zal een update naar Brussel worden gestuurd.

Ecologische onderbouwing van een beheerplan en IHD in ruimte, tijd en omvang – Tom Schippers

Tom Schippers was vanuit Defensie gedetacheerd bij het Steunpunt Natura 2000. Bij de beheerplannen is een goede ecologische onderbouwing noodzakelijk. Zeker met de omkeerplannen is dit een probleem, omdat ecologische gegevens veelal ontbreken. Vragen die naar boven komen zijn: Waarop zijn de aanwijzingsbesluiten gebaseerd, hoe en waarom zijn habitattypen toegewezen, is voldoende ecologische onderbouwing aanwezig, hoe wordt het leefgebied van vogels bepaald? In het aanwijzingsbesluit, dat zijn basis vindt in het doelendocument en de profielen, gaat het voornamelijk om expert judgement. Het beheerplan is meer gestoeld op geïntegreerd gebiedsonderzoek. Er bestaat grote behoefte aan onderbouwde ecologische kennis. Op dit moment moet worden uitgegaan van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten en de profielen, maar die doelen zijn nog aan verandering onderhevig en zullen in het beheerplan pas echt helemaal uitgewerkt zijn. Kennis verandert. En deze veranderde kennis moet meegenomen worden in de definitieve aanwijzingsbesluiten. Monitoring is dan ook erg belangrijk.

Ook de mitigerende maatregelen moeten voldoende worden onderbouwd zodat de maatregelen ook leiden tot het verwachte effect. In het beheerplan onderbouwen dat de maatregelen voldoende zijn om de doelen te halen. Het detailniveau van Natura 2000 vraagt om gebiedskennis en voldoende gegevens. De oude NB-wet doelen gaan volwaardig mee. Het werkdocument 'determinatietabel' over de BN-waarden is een tabel die goed zal werken. Dit geldt ook voor typische soorten.

Significantie – Sjaak de Wit en Tjeerd van den Heuvel

Sjaak de Wit is adviseur bij Rijkswaterstaat. Tjeerd van den Heuvel is jurist bij Rijkswaterstaat. Deze workshop staat twee keer op de agenda. Sjaak de Wit begeleidt de eerste sessie. Tjeerd van den Heuvel neemt de tweede sessie voor zijn rekening. De sessies starten met een pp-presentatie (zie apart document), waarna een discussie plaatsvindt.

De presentatie

Vanuit RWS is nog eens kritisch naar de Leidraad significantie, de notitie cumulatie en de notitie externe werking gekeken. Deze documenten waren gereed voor vaststelling, en ook RWS had daar aan meegewerkt. Maar deze documenten hebben een behoorlijke impact en na vaststelling is het lastig een weg terug te vinden, mocht dit nodig blijken. Dus heeft RWS besloten nog eens naar deze documenten te kijken of het vanuit de praktijk werkbaar is. In deze sessie beperkt RWS zich tot de Leidraad significantie.

Rijkswaterstaat stelt ook beheerplannen op en is ook beheerder. RWS heeft veel rollen en heeft dan ook vanuit die optiek naar de Leidraad gekeken. Het is belangrijk dat we slagvaardig kunnen werken met eenvoudige tools. De complexiteit is voor RWS steeds lastiger om mee te werken. Om een slagvaardige werkwijze te bevorderen moeten we niet steeds in tijdrovende procedures belanden. Het overheidsbeleid is daar ook op gericht, minder administratieve last voor overheid maar ook voor burger.

De leidraad significantie heeft geen formele status, maar is wel richtinggevend, dus wat dat betreft is de toon en duidelijkheid voor ons van groot belang. De Leidraad beval veel waardevolle noties.

De vragen richten zich op de keuzes. Om instandhoudingsdoelstellingen in kwantitatieve termen te beschrijven zijn minimum eenheden voor het nauwkeurig vaststellen van een habitat van belang. Voor de habitats van vogels zijn geen minimum eenheden vastgesteld. Als de actuele situatie lager is dan IHD, zijn alle effecten significant. Is de actuele situatie hoger is dit niet het geval. Uitzondering is wanneer het effect binnen de meetgrens is; dan is het niet significant. Het doel 'instandhouden' wordt vertaald in afwijking nul. Een afwijking is niet toegestaan. Dus ook voor kleine ingrepen kan dit een grote procedurelast betekenen voor de aanvrager.

Als bevoegd gezag ziet of meent dat iets significant is, moet een vergunning worden aangevraagd. Voor deze beheersplanronde zal de kans nog niet zo groot zijn dat de actuele kwaliteit lager is dan het minimum IHD.

Wat is significantie verslechtering? Jurisprudentie geeft meer mogelijkheid voor ruimte. Waar is in de notitie die ruimte, waarom is die niet benut? Met kwantiteit zitten we al aan grenzen, als het gaat om een habitat met meer kwaliteit, dan moeten deze hogere kwaliteit worden benut. De significantiegrens moet in het beheerplan worden bepaald. Laat het nog wel ruimte? In de notitie moet de ruimte worden opgenomen.

Aan de hand van enkele voorbeelden wordt gepeild wat de deelnemers een gewenste uitkomst zouden vinden van toetsing op significantie.

Als je de Leidraad niet kent, wat zou je dan willen? Achteraf constateren of er effect is? Nee, dan is het meestal te laat. Er wordt in de notitie ingegaan op de veerkracht. De veerkracht van een soort of een aantasting van de kwantiteit van een habitat kan in het ene gebied minder schadelijk zijn dan een heel klein stukje van een heel kwetsbare habitat in een ander gebied. Impliciet zijn in de notitie instandhoudingsdoelen per gebied afgeleid van de landelijke doelen; alle gebieden samen leiden tot landelijke. Dus impliciet kun je elders compenseren.

Vinden we een effect significant, dan kom je in procedures: mitigatie, etc. Omgaan met de natuur en natuurwaarden is uiteraard prima, maar we moeten oppassen dat we niet doorschieten in te fijn en te precies willen regelen.

Wat wil RWS dan wel? De Leidraad moet redactioneel worden aangepast zodat er geen nullijn wordt voorgestaan en ruimte voor maatwerk mogelijk is. Duidelijk aangeven en illustreren met voorbeelden hoe krappe en ruimere significantiegrenzen kunnen worden toegepast. In beheerplannen wordt de significantiegrens vastgesteld. Het is belangrijk dat uniformiteit is gewaarborgd.

De discussie – eerste sessie

Weten we genoeg van leefgebieden om over de significantiegrens besluiten te nemen? Voor sommige gebieden zal nog te weinig informatie voor handen zijn. Het is niet altijd mogelijk te bepalen welk effect significant negatieve gevolgen heeft of dat het meerdere effecten zijn (van geluid, opp. broedgebied, vervuiling, etc.). Uitgangspunt is de actuele situatie. Als die situatie slechter is dan de doelhoogte dan hoeft het niet per definitie een significant effect op te leveren. Dat is de ruimte die per gebied moet worden verkend en gebruikt.

Je hebt de instandhoudingsverplichting volgens de wet, dan zul je eerst moeten kijken hoe je het op orde krijgt. Sta in ieder geval geen activiteiten toe die negatief kunnen zijn, voordat alle gegevens bekend en op orde zijn. Wellicht kan dan meer worden toegestaan.

Hoever ga je in het toestaan van een kleine afname per project? Bevind je je dan niet op een hellend vlak? Dit is een politieke vraag. In de discussie over cumulatie moet dat allemaal worden meegenomen en dan is de som wel significant. Het is belangrijk zoveel mogelijk te waarborgen met de kennis van dit moment. Als de optelsommen zijn gemaakt en de doelstellingen over de gebieden zijn gelegd, dan kan het zijn dat het in een gebied heel lastig is en in een ander gebied heel makkelijk.

Beheerplannen lopen niet gelijk. Een nationaal evaluatiemoment creëren om de optelsom te maken is wellicht een mogelijkheid.

Als effecten optreden met significante gevolgen, moet worden gemitigeerd. Hiervoor is nog niet alle kennis aanwezig. Het is noodzakelijk deze kennis wel te verkrijgen en dat kost geld. Omdat veel nog niet bekend is, zal de benadering pragmatisch moeten zijn. Veel ruimte is te halen uit de bandbreedtes. Blijf je binnen de bandbreedte, dan is meer mogelijk.

Alle onderzoeken om aan te tonen of iets wel of niet significant is voor een soort zijn erg belastend voor overheid en burger, terwijl 'niet weten' leidt tot 'niet toestaan'. Als je in het beheerplan kunt aantonen dat belastingverstoring wordt aangepakt, dan kun je gebruiksruimte kopen. De oplossing

moet worden gezocht en gedeeld met alle partijen. We moeten naar iets robuusters ook voor significantie. Als we daar niet in slagen, dan moet een individuele aanvrager zelf aantonen, dat zijn project geen significante effecten heeft.

De discussie – tweede sessie

Het belang is groot, in de Kamer worden debatten en discussies gevoerd over aanwijzingsbesluiten. De Kamer wil er ook duidelijkheid over hebben. Het is niet met groot enthousiasme ontvangen, dat RWS op de rem is gaan staan, maar het is toch belangrijk een goed beeld te hebben. Bij vorige bijeenkomst bleek dat niemand de Leidraad goed kende.

De Leidraad heeft geen formele status, maar is bedoeld als richtinggevend product. Met de Leidraad werken betekent echter wel dat status aan het document wordt gegeven en de rechter kan dat als doorslaggevend gaan zien. Indruk dat notitie niet goed is, wil RWS wegnemen. Er staan goede dingen in, ook de relatie tot het profielendocument, wat speelt er op de achtergrond, hoe toe te passen bij de toetsing, etc. Maar is er nog wel voldoende ruimte voor maatwerk? Daar moet meer aandacht voor zijn en invulling aan worden gegeven.

De Leidraad is wel gepubliceerd nadat deze met alle partijen is afgestemd. Maar de Leidraad is in de Regiegroep aangehouden op voorspraak van RWS. RWS wil af van de conclusie dat nul de absolute norm is en RWS wil ruimte zoeken in de veerkracht van een gebied en een meerjarig gemiddelde hanteren. Als een habitat veerkracht heeft, dan kan de ruimte gebruikt worden zonder significant effect. Dus strenge beoordeling in kader van het beheerplan en vergunningverlening als de veerkracht ontbreekt en minder strenge beoordeling als je boven de instandhoudingsdoelstelling zit.

Op dit moment is in de Leidraad weinig ruimte voor maatwerk. Er is veel behoefte aan maatwerk en dit moet inzichtelijk gemaakt worden. Er lijkt meer ruimte mogelijk te zijn. Voorbeeld is dat men gebruik maakt van definitie van verslechtering. Er is verslechtering en significante verslechtering. Het is belangrijk daarin onderscheid te maken.

Bij uitspraken over de Aanwijzing Voordelta is niet per definitie een noodzaak tot kwantificering. Gaat kwantiteit verloren maar neemt kwaliteit toe, dan kun je daar mee spelen. In de aanwijzingsbesluiten kan een ten gunste bepaling worden opgenomen. Verder speelt het onderscheid tussen prioritair of niet. Met een prioritair type moet heel strikt worden omgegaan, bij niet prioritair kan minder strikt worden gewerkt. Verder is van belang of er sprake is van een positieve of negatieve trend. Bestaand gebruik wat soepeler behandelen dan nieuw gebruik, want trend is als in gang gezet en dus niet schadelijk. Over uitbreidingsdoel is nog niets vast gelegd, dit moet in het beheerplan gebeuren.

Geef in de Leidraad aan dat als de actuele kwaliteit lager is dit niet per definitie significant is. In de Leidraad met voorbeelden inzichtelijk maken waar maatwerk mogelijk is. Meer handvatten voor de uitvoeringspraktijk. In het kader van de beheerplannen ruimte creëren, maar ook voor vergunningverlening. Monitoring kan tot bijstelling leiden en dit via de beheerplannen bewaken. Als je binnen bandbreedte blijft, dan wel verslechtering maar niet significant. Is dat misschien een weg waar je naar toe zou moeten om meer ruimte te krijgen?

Er is wel behoefte aan ruimte, maar niet zo groot dat het leidt tot willekeur. En het mag niet ten koste gaan van duidelijkheid. Naar mate je meer criteria toevoegt, zal het tot een stukje onduidelijkheid leiden.

Is het niet beter minder af te kaderen in het beheerplan en meer in de vergunningverlening te regelen? De insteek van de beheerplannen is wel dat zoveel mogelijk bestaand gebruik in het beheerplan wordt meegenomen. Voorbeelden beschrijven geeft geen oplossing voor alle situaties, maar wel een idee om waar je rekening mee houden.

Ecologisch gezien - en dan hangt het af van het habitatype/-soort - is weinig kennis aanwezig om uitspraak te doen. Wetenschappelijke kennis wordt als vertrekpunt genomen door rechter.

Bij cumulatie van de effecten wordt elk klein snippertje meer al snel significant. In het kader van het beheerplan een cumulatieboekhouding bijhouden en daarvan uit gaan bij nieuwe activiteiten / projecten. Veel activiteiten zijn in het beheerplan beschreven als niet-vergunningplichtig. Wel moet worden gekeken of er sprake is van een effect. Dat inzicht is er dus.

Neem het zekere voor het onzekere door het traject van passende beoordeling in te gaan. Deze keuze kan bestuurlijk worden gemaakt voor risicoafweging.

Monitoring kan ook een oplossing zijn voor het bepalen van een significant effect, maar ook dan niet in alle omstandigheden en altijd met de hand-aan-de-kraan.

Hoe ga je om met onzekerheden? Er zijn veel activiteiten, waarvan je niet precies weet wat het effect is. Wat zijn dan de eisen, welke eisen stellen deze activiteiten aan de omgeving? Voor nieuwe activiteiten moet een passende beoordeling worden uitgevoerd in tegenstelling tot bestaande activiteiten.

Er worden hele hoge eisen gesteld aan beheerplannen. De rechter toetst maatschappelijke aanvaardbaarheid. Toetsing kan pas plaatsvinden op de maatregelen die moeten worden genomen, mitigerend dan wel beherend, dan is daar bepaalde ruimte waardoor je maatregelen achterwege kunt laten of in de tijd uitsmeren.

* note van de redactie: de Leidraad significantie is inmiddels in de Regiegroep besproken en geaccordeerd. (<http://www.natura2000.nl/pages/significantie.aspx>)

Mitigatie – André van der Berg

André van der Berg is werkzaam bij de provincie Flevoland als gunningverlener. André heeft een schema gemaakt over de volgende onderwerpen: mitigatie, compensatie, saldering en natuur-inclusief planontwerp. André licht kort toe wat hieronder wordt verstaan.

De saldering is vastgelopen bij de Raad van State. De positieve effecten mag je niet meewegen, eerst moet de passende beoordeling worden uitgevoerd. De Raad van State heeft een uitspraak gedaan over de bestemmingsplannen. Een passende beoordeling ontbrak.

Natuurwaarden moet worden meegenomen in het project. André laat aan de hand van een tekening zien waarom een ingreep in het veengebied niet mogelijk is. Door middel van luwtedammen aan te leggen kunnen er weer waterplanten e.d. groeien. Het is niet aan te raden twee maal in hetzelfde gebied luwtedammen toe te passen, want er wordt dan teveel natuur weggehaald.

Door projecten bij elkaar op te tellen, kan je een passende beoordeling maken. In totaal zijn er 78 projecten in het gebied. Bestemmingsplannen zijn te vaag. Indien je met meerdere projecten te maken hebt, hoef je dit niet allemaal via meerdere beheerplannen te doen. Het is een deel pragmatisme en een deel ecologie. De samenwerking met elkaar is noodzakelijk voor afstemming en monitoring.

Op de vraag of genoeg bekend is om mitigatie in deze gebieden te bepalen durft André geen uitspraken te doen. Heel veel kennis ontbreekt. Het is dan ook belangrijk om van elkaar te leren. Als in Nederland goed geïnvesteerd wordt in de natuur, kan er veel op orde komen.

In de 2e generatie beheerplannen is het denkbaar dat aan beheerplannen voorwaarden worden gesteld. Dit is pas over 6 jaar. André geeft aan dat dit een leuke uitkomst is van de discussie en wil dit graag meegeven aan het Regiebureau.

Conclusie: Er is nu nog weinig kennis over de combinatie beest en gebied.

Stikstof – Pieter Meeuwissen

Pieter Meeuwissen werkt bij de provincie Noord-Brabant. In Peelvenen moet de uitstoot terug van 3200 mol naar 1500 mol (tussendoel voor over 18 jaar). In Brabant is de gemiddelde depositie 2800 mol, terwijl de depositie voor de gevoeligste habitattypen maximaal circa 400 mol mag zijn. De ammoniakaanpak dekt in sommige gebieden al 60% van de depositie. Dit is een proportionele aanpak verdeeld over landbouw, verkeer en industrie. Helaas is er een grote kennisleemte: generiek NL en Europees is de doelstelling ontoereikend. België heeft ongeveer dezelfde afname als Nederland.

Brabant heeft drie doelen: beperking van de emissie, flexibiliteit bij de vergunningverlening (m.n. veehouderij) en lage administratieve lasten (veel vrijstelling, weinig vergunningen).

Het model bestaand gebruik geldt voor alle sectoren. Onder voorwaarden is vrijstelling mogelijk. Deze voorwaarden gelden voor Brabant en Limburg. De voorwaarden hebben betrekking op de piekbelasting (> 200 mol bij de grens, omdat hier het aantal te saneren bedrijven te overzien is), technieken (nieuwe stallen), saldering (gebruik maken van de salderingsbank) en hand-aan-de-kraan met monitoring van de maatregelen (inzet extra technieken en stilleggen vergunningverlening). De kennisleemten die hierbij naar voren komen zijn de onderbouwing van de grenzen 5 en 200 mol, onderzoek naar emittoren ver van het gebied waarvan de depositie niet snel genoeg uitdooft, hoe vul je de depositiebank (berekeningen model agrostacs tot max. 10 km) en hoe kun je afwijkingen signaleren en ecologische onderbouwen.

De grens van > 200 mol geldt niet alleen voor de veehouderij maar ook voor andere sectoren. Het probleem is dat voor een habitatype aan de rand van het gebied de eerste 100 meter niet veel uitmaakt qua depositiedruk. 50% van de kritische depositiewaarde voor een habitatype is gelijk aan de piekbelasting.

Een volgende kennisleemte is dat het N-model nog niet is doorgedacht voor verkeer. Dit zou veel duidelijkheid scheppen over de mate van piekbelasting, ontwikkelingen in depositie en of saldering mogelijk is.

Bij iedere toename volgt verplichting tot saldering (voorwaarde voor vrijstelling). Hoe controleer je dit? De gemeente behandelt de aanvraag en de provincie toetst de milieuvergunning.

De salderingsbank zou gevuld moeten worden met rechten van gestopte bedrijven. Als drie jaar geen gebruik is gemaakt van de vergunning, dan wordt deze ingetrokken, waarna de rechten in de bank worden opgeslagen.

Ook is gekeken wat de kosten en baten zijn bij sanering van bijv. 40 bedrijven. Uit dit onderzoek is gebleken dat bedrijfsbeëindiging minder kost dan inkrimping van deze bedrijven. Er is niet gekeken of de kosten bij effectgerichte maatregelen lager zijn. Dit is ook geen wenselijke mogelijkheid voor de toekomst.

Omgaan met kwaliteitsbepaling van doelen – Wilbert van Vliet

Wilbert is beleidsmedewerker bij de LNV/Programmadirectie Natura 2000. In het profielendocument is de kwaliteit van de habitattypen gedefinieerd aan de hand van de vegetatiekwaliteit en de grondwater abiotiek en er is gekeken naar de typische soorten en structuur en functie. In het profielendocument is de vegetatie van een habitatype wetenschappelijk beoordeeld met een matig of goed. De

grondwaterstand is verdeeld in klassen diep, ondiep en zeer ondiep. Verder is beschreven wat kenmerkend is voor een habitatype (beschrijving hoe het er uit ziet).

Hiernaast staat de doelen: behoud van kwaliteit en/of oppervlakte van een habitatype en verbetering van kwaliteit en/of oppervlakte van een habitatype. Deze doelen worden weer gedefinieerd aan de hand van vier richtlijnen. In deze workshop gaat het voornamelijk over de behoudsdoelstelling. De verbeteropgave wordt in het beheerplan aangegeven.

De kwaliteit van een habitatype moet aan vier eisen voldoen.

Typische soorten:

Zijn typische soorten aanwezig? Wat is de weging van typische soorten? De beheerders weten precies wat zich in een gebied afspeelt. Niet alle typische soorten hoeven aanwezig te zijn en de aantallen per soort doen er niet veel toe bij de bepaling van de kwaliteit. Bij de toetsing wordt vooral gekeken naar de sleutelprocessen.

De maatregelen moeten worden aangepast als problemen worden voorzien. Als typische soorten verdwijnen, moeten de processen worden bekeken om er achter te komen of het een gevolg is van externe factoren of van de processen. Dit is lastig te toetsen

De mate van aanwezigheid is niet belangrijk; de verspreiding wel. Monitoring is noodzakelijk, maar je hoeft geen duur monitoringssysteem hiervoor op te zetten. De schaal van verspreiding hangt af van het gebied. Dit moeten de beheerplanopstellers dus zelf inschatten.

Doelen:

Waar wil je je doelen realiseren? Kijk waar de abiotische voorwaarden het gunstigst zijn en dus de meeste potentie aanwezig is. Gebruik hiervoor ook het profielendocument. Omgaan met alle kwaliteiten in de beheerplannen is erg moeilijk. Op termijn zal volledig inzicht hierin zijn. Het vraagt allemaal nog veel onderzoek.

Een advies is wel om vanaf het begin zoveel mogelijk partners bij het opstellen van de concept-beheerplannen te betrekken. Dit scheelt veel werk achteraf.

De kwaliteit op dit moment alleen meten op aanwezigheid. Zijn geen typische soorten aanwezig, dan is er een probleem. Het is niet noodzakelijk dat alle typische soorten aanwezig zijn.

Handhaafbaarheid van een beheerplan – Rudolf Haije

Rudolf Haije is jurist bij het ministerie van LNV. Deze workshop gaat over de borging van de doorwerking in de praktijk.

De instrumenten (Nb-wet) voor realisatie van de instandhoudingsdoelen zijn:

- Vergunningplicht (art 19.d)
- Toegangsbeperking (art. 20)
- Herstel- en behoudmaatregelen (art. 21)
- Algemene zorgplicht (art. 19.e)
- Andere wetten zoals WRO, WILG, WM
- Stimuleringsmaatregelen, zoals bijv. programma Beheer
- En zijn er geen andere oplossingen dan het ultimum remedium: Onteigeningswet.

Het beheerplan heeft een centrale, sturende en verbindende rol gericht op het operationaliseren en realiseren van de instandhoudingsdoelen van een gebied. Uitgangspunt voor het beheerplan is het aanwijzingsbesluit. In het beheerplan moeten de instandhoudingsdoelen in ruimte, tijd en omvang worden uitgewerkt en de maatregelen daarvoor. Ook moet bestaand gebruik (art. 19.d tweede lid – vrijstelling van vergunning) zo maximaal mogelijk in het beheerplan worden opgenomen.

Een kader voor het te voeren Natura 2000-beleid in het gebied en een toetsingskader bij de vergunningverlening en inzet van andere maatregelen moeten de juridische status ondersteunen, evenals de invulling van de zorgplicht (art. 19.e). Verder is daar nog de quasi vrijstelling ex art. 19.d, tweede lid. Het uitvoeringsprogramma heeft geen onmiddellijke juridische doorwerking. Wel moet worden opgenomen onder welke voorwaarden gebruik is toegestaan. Op de vraag hoe mitigerende maatregelen toch afdwingbaar zijn werd geantwoord dat deze dan worden opgenomen als vrijstelling onder voorwaarden.

De doorwerking van de maatregelen:

- Bestuursovereenkomst
- Planologische bescherming
- Landinrichting (herverkaveling - WILG eenvoudige projecten)
- Interbestuurlijk toezicht
- Inzet van financiële middelen

De juridische houdbaarheid wordt verkregen door onderbouwing van het belang! Art.6 eerste en tweede lid - voorkomen van verslechtering en significante verstoring door het realiseren van instandhoudingsmaatregelen. De ecologische onderbouwing is belangrijk en ook de impact op sociaal-economisch vlak. Kortom de motivering voor de gemaakte keuzen in het beheerplan. Voor individuele projecten zal een passende beoordeling moeten worden uitgevoerd. Uitgangspunt is de onderbouwing van het voorzorgsbeginsel. Verder zijn de algemene rechtsbeginselen en andere nationale, Europese en internationale bepalingen van belang.

Bestaand gebruik – Chris Rövekamp

Chris Rövekamp werkt bij de provincie Gelderland en is Projectleider Veluwe Groot.

Chris vertelt kort hoe op de Veluwe met bestaand gebruik wordt omgegaan en welke rol bestaand gebruik in de beheerplannen speelt.

Wat voor gedachten bestaan er over bestaand gebruik, waarom is het zo'n gevreesd item in de beheerplannen, wat voor ideeën zijn erover? Op de Veluwe wordt hier wellicht anders tegenaan gekeken dan landelijk. Er is angst dat het gebied op slot gaat. Met name boeren hebben grote problemen en bezwaren met Natura 2000. Ook stikstof speelt hier een grote rol. In afwachting van de beheerplannen staat uitbreiding van bedrijven stil omdat dat geen bestaand gebruik is.

Er is geen goede gezamenlijke aanpak van bestaand gebruik. Dat zou wel zo moeten zijn. Als niet overal hetzelfde met bestaand gebruik wordt omgegaan geeft dit rechtsongelijkheid. Vooral richting industrie is dit dan het geval. Ook de industrie wordt op de voorlichtingsavonden uitgenodigd, maar ze komen niet. De Kamer van Koophandel is meestal wel aanwezig. Op Veluwe probeert Gelderland alle belangen bij elkaar te krijgen. Het gaat om 34.000 bedrijven in straal van 3 km om Veluwe. Eerst moet je weten wat er is voordat je over de effecten kan gaan praten. De wet zegt dat alle handelingen op 1 november 2005 die niet of nauwelijks zijn veranderd worden aangemerkt als bestaand gebruik. Veel boeren nemen aan dat zij geen vergunning krijgen. Ook zien ze niet in de wet dat we bestaand gebruik moeten toetsen.

Onze ervaring is dat het aanwijzingsbesluit niet op concrete gegevens is gebaseerd. In het beheerplanproces is de eerste taak alles in beeld te brengen: activiteiten, doelen (waar liggen ze, hoe groot zijn ze, kwaliteit), activiteiten eromheen vanuit sectornotities, wonen en werken en activiteiten die een echt significant effect hebben. Het beheerplan zorgt voor een uitwerking van de doelen in tijd en ruimte.

Op basis van de inspraak en ecologische inzichten wordt een ontwerp-aanwijzingsbesluit aangepast. Door de omkering moet deze inventarisatie worden gedaan in de beheerplanfase tussen nu en het definitieve aanwijzingsbesluit. Tot 2005 is er nooit een integraal onderzoek geweest. Het ontwerp-

aanwijzingsbesluit is gebaseerd op expert judgement. Nu zijn meer gegevens bekend, dus laten we van die gegevens gebruik maken.

Nieuwe inzichten en betere ecologische onderbouwing is noodzakelijk zijn erg belangrijk voor de beheerplannen.

De inzichten die bij het opstellen van de omkeerplannen worden gedaan, mits ecologisch onderbouwd zullen worden meegenomen in de aanwijzingsbesluiten. Ook de zienswijzen worden allemaal afgehandeld, en waar relevant worden overgenomen in de aanwijzingsbesluiten.

Hoe doen we het als provincie op de Veluwe:

Gelderland gaat niet iedere situatie toetsen; er zijn 30.000 veehouderijen in Gelderland. Besloten is hier uit te gaan van de volgende aanname: een veehouderij is niet toegenomen, de emissie is niet verhoogd, dus de veehouderij valt in de categorie bestaand gebruik. Alleen de activiteiten die een significant effect hebben worden in kaart gebracht.

In december 2008 was duidelijk voor Gelderland (de Veluwe) welke doelen er zijn en waar. Voor grote gebieden is het in beeld brengen van wat significant is en hoe daarmee om te gaan een groot probleem. Het is alleen maar houdbaar dat je het ecologisch goed kan verantwoorden. Gelderland is op zoek naar wat de grens moet zijn. Zij proberen de vinger te leggen op de echte problemen. Er zijn een paar melkveehouders op het grensgebied van habitattypes die gevoelig zijn. Deze mogen voorlopig niet uitbreiden en in de komende 6 jaren gaan we kijken wat we kunnen doen. Die sector wil wel verder ontwikkelen.

Dit kan een lichte afname van stikstofdepositie betekenen. Hier nemen we als het ware een voorschotje op en wij monitoren of die afname inderdaad plaatsvindt. De grens voor stikstofdepositie is 200 mol.

In het beheerplan moet wel worden aangegeven welke doelen in welke periode moeten worden bereikt: "Over 6 jaar hebben wij zoveel uitbreiding van oppervlakte en kwaliteit bereikt door deze maatregelen te nemen." Monitoring is uiteraard een vereiste, zodat bij de evaluatie van het eerste beheerplan ook aangetoond kan worden of de doelen zijn gehaald.

Voor wat betreft de stikstofdepositie wordt in Gelderland vanuit het systeem gekeken. Je moet wel parameters hebben. Het omlaag brengen van de depositie wordt niet als doel op zich opgenomen in het beheerplan. Daar wordt gesproken over de effecten op habitattypen en –soorten.

Beheerplan is een kader op grond waarvan vergunningverleners vergunning kunnen verlenen. NL moet aan Europa rapporteren hoe het met biodiversiteit gaat. Wij stellen dat bestaand gebruik vergunningvrij is, behalve als er significante effecten zijn. Toetsing laat zien wat significant is. Wat kan er niet, en de andere activiteiten nemen we op in het beheerplan.

Recreatiedruk op de Veluwe is groot, vanuit toerisme, fietsen, wandelen etc, op heideterrein. Deze gevolgen zijn niet toe te wijzen aan individuele gebruikers. Er komen 13 miljoen toeristen per jaar. Mogelijke oplossing daarvoor is bijv. op de Veluwe transferia aan te leggen, om elders parkeerplaatsen op te heffen. Groeiclusters op sommige plekken mag je uitbreiden, dat is ook kwaliteitsverbetering, dus campings, vaste huisjes, meer bewoning.

Er zitten wel haken en ogen aan de Gelderse aanpak, er zijn ecologische effecten. Motorcross op de Veluwe bestaat al 35 jaar, niet of nauwelijks echt extreem beïnvloed. Omdat het illegaal is, is het een probleem, daarom wordt het ook niet opgenomen als bestaand gebruik.

Activiteiten op en om de Veluwe worden in Gelderland getoetst. Is een passende beoordeling nodig, dan wordt naar oplossingen/maatregelen gezocht om de significante effecten te verminderen. Landbouwbelangen op de Veluwe zijn versnipperd. Afspraken met de landbouwsector zijn volgens Chris best wel goed te maken vanuit het solidariteitsbeginsel: alle boeren moeten iets bijdragen, anders is een individuele boer de pineut.

Ten aanzien van kennisleemtes zijn er genoeg onderwerpen te benoemen:

- Beoordeling ten aanzien van vogels, geen systematiek om leefgebied te bepalen.
- Hoe reageren vogels op verstoring.
- Welke eisen moet je aan een leefgebied van een soort stellen.
- Waarom komt een soort nu hier en niet daar voor.
- Ontbreken goede vegetatie kartering
- Kwaliteitsbepaling, profielendocument, typische soorten, fauna; ook hier ontbreekt nog e.e.a.

Bestaand gebruik – Chris Rövekamp

Chris Rövekamp werkt bij de provincie Gelderland en is Projectleider Veluwe Groot.

Chris vertelt kort hoe op de Veluwe met bestaand gebruik wordt omgegaan en welke rol bestaand gebruik in de beheerplannen speelt.

Wat voor gedachten bestaan er over bestaand gebruik, waarom is het zo'n gevreesd item in de beheerplannen, wat voor ideeën zijn erover? Op de Veluwe wordt hier wellicht anders tegenaan gekeken dan landelijk. Er is angst dat het gebied op slot gaat. Met name boeren hebben grote problemen en bezwaren met Natura 2000. Ook stikstof speelt hier een grote rol. In afwachting van de beheerplannen staat uitbreiding van bedrijven stil omdat dat geen bestaand gebruik is.

Er is geen goede gezamenlijke aanpak van bestaand gebruik. Dat zou wel zo moeten zijn. Als niet overal hetzelfde met bestaand gebruik wordt omgegaan geeft dit rechtsongelijkheid. Vooral richting industrie is dit dan het geval. Ook de industrie wordt op de voorlichtingsavonden uitgenodigd, maar ze komen niet. De Kamer van Koophandel is meestal wel aanwezig. Op Veluwe probeert Gelderland alle belangen bij elkaar te krijgen. Het gaat om 34.000 bedrijven in straal van 3 km om Veluwe. Eerst moet je weten wat er is voordat je over de effecten kan gaan praten. De wet zegt dat alle handelingen op 1 november 2005 die niet of nauwelijks zijn veranderd worden aangemerkt als bestaand gebruik. Veel boeren nemen aan dat zij geen vergunning krijgen. Ook zien ze niet in de wet dat we bestaand gebruik moeten toetsen.

Onze ervaring is dat het aanwijzingsbesluit niet op concrete gegevens is gebaseerd. In het beheerplanproces is de eerste taak alles in beeld te brengen: activiteiten, doelen (waar liggen ze, hoe groot zijn ze, kwaliteit), activiteiten eromheen vanuit sectornotities, wonen en werken en activiteiten die een echt significant effect hebben. Het beheerplan zorgt voor een uitwerking van de doelen in tijd en ruimte.

Op basis van de inspraak en ecologische inzichten wordt een ontwerp-aanwijzingsbesluit aangepast. Door de omkering moet deze inventarisatie worden gedaan in de beheerplanfase tussen nu en het definitieve aanwijzingsbesluit. Tot 2005 is er nooit een integraal onderzoek geweest. Het ontwerp-aanwijzingsbesluit is gebaseerd op expert judgement. Nu zijn meer gegevens bekend, dus laten we van die gegevens gebruik maken.

Nieuwe inzichten en betere ecologische onderbouwing is noodzakelijk zijn erg belangrijk voor de beheerplannen.

De inzichten die bij het opstellen van de omkeerplannen worden gedaan, mits ecologisch onderbouwd zullen worden meegenomen in de aanwijzingsbesluiten. Ook de zienswijzen worden allemaal afgehandeld, en waar relevant worden overgenomen in de aanwijzingsbesluiten.

Hoe doen we het als provincie op de Veluwe:

Gelderland gaat niet iedere situatie toetsen; er zijn 30.000 veehouderijen in Gelderland. Besloten is hier uit te gaan van de volgende aanname: een veehouderij is niet toegenomen, de emissie is niet verhoogd, dus de veehouderij valt in de categorie bestaand gebruik. Alleen de activiteiten die een significant effect hebben worden in kaart gebracht.

In december 2008 was duidelijk voor Gelderland (de Veluwe) welke doelen er zijn en waar. Voor grote gebieden is het in beeld brengen van wat significant is en hoe daarmee om te gaan een groot probleem. Het is alleen maar houdbaar dat je het ecologisch goed kan verantwoorden. Gelderland is op zoek naar wat de grens moet zijn. Zij proberen de vinger te leggen op de echte problemen. Er zijn een paar melkveehouders op het grensgebied van habitattypes die gevoelig zijn. Deze mogen voorlopig niet uitbreiden en in de komende 6 jaren gaan we kijken wat we kunnen doen. Die sector wil wel verder ontwikkelen.

Dit kan een lichte afname van stikstofdepositie betekenen. Hier nemen we als het ware een voorschotje op en wij monitoren of die afname inderdaad plaatsvindt. De grens voor stikstofdepositie is 200 mol.

In het beheerplan moet wel worden aangegeven welke doelen in welke periode moeten worden bereikt: "Over 6 jaar hebben wij zoveel uitbreiding van oppervlakte en kwaliteit bereikt door deze maatregelen te nemen." Monitoring is uiteraard een vereiste, zodat bij de evaluatie van het eerste beheerplan ook aangetoond kan worden of de doelen zijn gehaald.

Voor wat betreft de stikstofdepositie wordt in Gelderland vanuit het systeem gekeken. Je moet wel parameters hebben. Het omlaag brengen van de depositie wordt niet als doel op zich opgenomen in het beheerplan. Daar wordt gesproken over de effecten op habitattypen en –soorten. Beheerplan is een kader op grond waarvan vergunningverleners vergunning kunnen verlenen. NL moet aan Europa rapporteren hoe het met biodiversiteit gaat. Wij stellen dat bestaand gebruik vergunningvrij is, behalve als er significante effecten zijn. Toetsing laat zien wat significant is. Wat kan er niet, en de andere activiteiten nemen we op in het beheerplan.

Recreatiedruk op de Veluwe is groot, vanuit toerisme, fietsen, wandelen etc, op heideterrein. Deze gevolgen zijn niet toe te wijzen aan individuele gebruikers. Er komen 13 miljoen toeristen per jaar. Mogelijke oplossing daarvoor is bijv. op de Veluwe transferia aan te leggen, om elders parkeerplaatsen op te heffen. Groeiclusters op sommige plekken mag je uitbreiden, dat is ook kwaliteitsverbetering, dus campings, vaste huisjes, meer bewoning.

Er zitten wel haken en ogen aan de Gelderse aanpak, er zijn ecologische effecten. Motorcross op de Veluwe bestaat al 35 jaar, niet of nauwelijks echt extreem beïnvloed. Omdat het illegaal is, is het een probleem, daarom wordt het ook niet opgenomen als bestaand gebruik.

Activiteiten op en om de Veluwe worden in Gelderland getoetst. Is een passende beoordeling nodig, dan wordt naar oplossingen/maatregelen gezocht om de significante effecten te verminderen. Landbouwbelangen op de Veluwe zijn versnipperd. Afspraken met de landbouwsector zijn volgens Chris best wel goed te maken vanuit het solidariteitsbeginsel: alle boeren moeten iets bijdragen, anders is een individuele boer de pineut.

Ten aanzien van kennisleemtes zijn er genoeg onderwerpen te benoemen:

- Beoordeling ten aanzien van vogels, geen systematiek om leefgebied te bepalen.
- Hoe reageren vogels op verstoring.
- Welke eisen moet je aan een leefgebied van een soort stellen.
- Waarom komt een soort nu hier en niet daar voor.
- Ontbreken goede vegetatie kartering
- Kwaliteitsbepaling, profielendocument, typische soorten, fauna; ook hier ontbreekt nog e.e.a.

3. De Markt

In de middaguren was de grote zaal omgebouwd tot kennismarkt. Verschillende organisaties presenteerden zich hier.

De **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed** zet zich in voor het Gebouwde, Archeologische en Landschappelijke erfgoed. Vooral de archeologische en landschappelijke relictten kunnen in de Natura 2000-gebieden van belang zijn. Enerzijds liggen er monumenten die beperkingen aan de beheerplannen kunnen opleggen, anderzijds zijn er relictten die veel natuurwaarden bevatten. Immers, Nederland is gemaakt door de mens en veel van onze waardevolle natuur is daarmee in verband te brengen.

De **Regiegroep Recreatie & Toerisme In Natura 2000** geeft informatie over recreatie en toerisme in Nederland, afkomstig van de organisaties die tezamen de Regiegroep Recreatie & Toerisme in Natura 2000 vormen, te weten RECRON, HISWA Vereniging, ANWB, Nederlands Platform voor Waterrecreatie, Horeca Nederland en Sportvisserij Nederland. Ook is er informatie verkrijgbaar over de Regiegroep zelf en een kort 'position paper' met aandachtspunten voor de huidige beheerplanprocessen.

Natuurmonumenten gaf door middel van ansichtkaarten aan hoe mooi de natuur is.

Ook **Vogelbescherming** is aanwezig en toont een nieuw boek over Natura 2000 en weidevogels. Vogelbescherming stimuleert onderzoek naar bijv. de staat van instandhouding van weidevogels en hoe om te gaan met de vogels in de aanwijzingsbesluiten.

De **KNJV** hecht veel belang aan de biodiversiteit in Nederland. Bij de opleiding tot jager hoort ook gebruik van de natuur. Daarom zal de KNJV ook de intentieverklaring beheerplannen Natura 2000 ondertekenen.

De **Gegevensautoriteit Natuur** meldt o.a. dat in april 2009 de zoogdieren databank online is gezet. De GaN merkt op dat de behoefte aan kennis over vogels en hun slaappleatsen bijvoorbeeld een kennisleemte is waarbij de GaN behulpzaam kan zijn.

Regiebureau Natura 2000 en **Steunpunt Natura 2000** presenteren de nieuwe website (www.natura2000.nl). Verder kunnen hier alle vragen over kennisleemten worden neergelegd.

Bureau Waardenburg werkt veel aan de ecologische onderbouwing en toetsing van bestaand gebruik voor verschillende beheerplannen. Verder heeft Bureau Waardenburg diverse rapporten geschreven onder andere over significantie. Bureau Waardenburg kan ook worden ingeschakeld voor een second opinion of voor het sparren over Natura 2000-onderwerpen.

DHV heeft veel beheerplannen (helpen) schrijven, o.a. rijkswateren, Voordelta. De kracht van DHV ligt in het verbinden van het gebiedsproces met het schrijfproces, bij toetsing en bestaand gebruik. DHV wil graag helpen met het opvullen van kennisleemten.

Grontmij zet vooral in op ondersteuning van inhoud en proces. De expertise van Grontmij betreft o.a. de problematiek van en hoe om te gaan met significantie en ook juridische houdbaarheid bij vergunningverlening.

Arcadis beschikt in de breedte over kennis van Natura 2000 en beheerplannen. Arcadis beschikt ook over uitgebreide inhoudelijke en ecologische kennis, kennis over gebiedsprocessen en over agrarisch gebruik. Verder heeft Arcadis methodes ontwikkeld om de effecten van stikstofdepositie te toetsen. Haalbaar en betaalbaar is een andere toets die Arcadis kan verzorgen.

4. Ondertekening intentieverklaring

Tegen het einde van de markt wordt door de Directeur KNJV, de heer mr. A.G. Dijkhuis, de intentieverklaring Beheerplannen Natura 2000 ondertekent. De heer Bruinsma geeft aan blij te zijn dat ook KNJV zich graag wil inzetten voor het uitvoeren van deze intentieverklaring en daarmee een bijdrage levert aan het Natura 2000-beleid van Nederland.

5. Afsluiting

Vervolgens sluit de heer Bruinsma de dag af en nodigt alle aanwezigen uit in de foyer voor een hapje en een drankje.

Bijlage: lijst aanmeldingen

naam	organisatie
Diana Kruis	Arcadis
Hans Waardenburg	Bureau Waardenburg
Monique Boskma	Commit Consulting
Roy Pillen	Defensie
Steven van der Meulen	Defensie DVD-Noord
Steven Raven	Defensie DVD-Zuid
Brian Versaevel	Defensie DVD-Zuid
Annelies Imberg	Delta Milieu
Lyda Dik	DHV
Saskia Mulder	DHV
Joshua van der Beek	DLG
Bert Neefjes	DLG
Clementine Ribbers	DLG
Henk Leenen	DLG
Annet Oling	DLG
Jacqueline Jonkers	DLG
Marjon Grakist	DLG
Jeroen Kusters	DLG
Joshua van Beek	DLG-Oost
Gabriëlle van Dinteren	DLG-Zeeland
Martine Roza	DRZ
Ben Schoon	DRZ-Noord
Jan Jansen	DRZ-Noord
Kees van Berkel	DRZ-Noord
Evelien Steenland	DRZ-Oost
Lini Vossers	DRZ-Oost
Rick Roelofs	DRZ-Oost
Paul Kelderman	DRZ-West
René de Vries	DRZ-West
Ruud Stam	DRZ-West
Sander Figee	DRZ-Zuid
Moniek Overes	DRZ-Zuid
Miranda van Amelsvoort	GaN
Alfred Boom	GaN
Friso van der Zee	GaN
Saskia Wessels	Grontmij
Jeroen Huneker	IPO
Verhalen tafel	Jan Jansen
Arnoud Meijering	KNJV
Rien van der Vlies	KNJV
A.G. Dijkhuis	KNJV
Melanie Pieter	LNV / DK
Leona van Eck	LNV / DK
Rudolf Haije	LNV / JZ
Menno Nagel	LNV / JZ

naam	organisatie
Maurice Weststeijn	LNV / JZ
Johan Spijkerman	NAM
Suzanne Klaassen	Natuurmonumenten
Martijn Haarsma	NUON
Sander de Bruin	PDN 2000
Saskia van den Brink	PDN 2000
Wilbert van Vliet	PDN 2000
Dennis van Schaardenburg	PDN 2000
Annemiek Adams	PDN 2000
Frank Roozen	PDN 2000
Henk Beije	PDN 2000
Jeanine Elbersen	PDN 2000
Paula den Hartog	Productschap Vis
Sandra Maric	Productschap Vis
Laura van Dijk	Prov. Drenthe
Anne Hijlkema	Prov. Fryslan
Chris Rövekamp	Prov. Gelderland
Floor van Gaasbeek	Prov. Gelderland
Robbert Wolf	Prov. Gelderland
Henry Potman	Prov. Gelderland
Gert Pannekoek	Prov. Gelderland
Pieter Meeuwissen	Prov. Noord Brabant
Chantal Dietvorst	Prov. Noord-Brabant
Frank Meulendijks	Prov. Noord-Brabant
Philip van der Linden	Prov. Noord-Brabant
Ger Leeuwerke	Prov. Noord-Brabant
Nathan Gradisen	Prov. Noord-Brabant
Anneke Don	Prov. Noord-Holland
Judith van Genderen	Prov. Noord-Holland
Nic Grandiek	Prov. Noord-Holland
Peter de Vries	Prov. Utrecht
Mariken Fellingier	Prov. Utrecht
Laurens van Ruijven	Prov. Zuid Holland
Cees van Rooijen	RACM
Gonda van Londen	RB Nieuwsbrief
Lieke Berkenbosch	Regiebureau N2000
Ingrid Roelse	Regiebureau N2000
Eric van der Sommen	Regiebureau N2000
Meine Bruinsma	Regiebureau N2000
Nelly van der Werff	Regiebureau N2000
Danielle Verhoeven	RWS
Maarten Platteeuw	RWS
Tjeerd van den Heuvel	RWS
Koos Hartnack	RWS
Femke Kuyper	RWS
Chrisjan Leermakers	RWS
Paul van Lier	RWS
Sjaak de Wit	RWS
Sergé Bogaerts	RWS Oost Nederland
Dimphina Riemer	Sight Ruimte en Milieu
Ruud Foppen	SOVON

naam	organisatie
Jap Bing	Staatsbosbeheer
Sander Terlouw	Staatsbosbeheer
Edu Dorland	Staatsbosbeheer
Harry Derksen	Steunpunt Natura 2000
Peter van der Molen	Steunpunt Natura 2000
Bouke Bouwman	Steunpunt Natura 2000
Sjoerd Sibbing	Steunpunt Natura 2000
Catharina Haan	Steunpunt Natura 2000
Catelijne Vermeulen	Steunpunt Natura 2000
Tom Schippers	Steunpunt Natura 2000
Anne-Marie de Wee	Steunpunt Natura 2000
Jos Rijkhoff	VNO NCW
Hans Haerkens	VNO NCW
Werner Ludwig	VNO NCW
Nel Ezendam-Holzhauer	VNO-NCW
Harm Schoten	Vogelbescherming
Ymkje de Boer	YM de Boer Advies